

SAVA HENȚIA ȘI LEGENDA GENOVEVEI DIN BRABANT

CRISTIAN IOAN POPA
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Sava Henția and the Legend of Genevieve of Brabant

ABSTRACT

With respect to the early works of painter Sava Henția (1848-1904), the year 1870 proved to be highly important: he completed his studies, obtained a scholarship in Paris, received different awards and his first works were exhibited. A lesser known work is also dated to this year, part of the array of historical and mythological subjects, at this time preferred by the painter: “Genevieve of Brabant”. The oil on canvas work illustrates, besides the artistic component, the reflection of a folk novel that was also known to the Romanian population of the 19th century either through translated editions or even, since the 17th century, through manuscripts that circulated alongside the old books. Henția’s view on the theme is characteristic of the regional environment in which he worked, since the subject is contaminated by characters that draw away from the theme that had emerged in the Germanic medieval west. One such example would be the confusion of Siegfried with the Knight of the Swan, the latter depicted with a winged head, similar to Genevieve’s son from the painting under scrutiny in the present paper. Half a century later, Mihai Sadoveanu and illustrator Ary Murnu readdressed the subject and the theme, including the same motifs that were first encountered in Romanian art through the works of Sava Henția.

Cuvinte-cheie: Sava Henția, Geneveva din Brabant, Siegfried, Cavalerul Lebedei, pictură

Key words: Sava Henția, Genevieve of Brabant, Siegfried, the Knight of the Swan, painting

Introducere

Timpul a demonstrat că anul 1870 a fost unul decisiv în devenirea pictorului Sava Henția, atunci încheindu-și studiile de arte frumoase la București. În același an, în urma concursului pentru obținerea bursei de studii în străinătate, a câștigat și premiul care îi asigura subvenționarea studiilor la Paris, cu lucrarea (azi dispărută) „Orfeu și Euridice”. Tot acum, Henția își expunea pe simeze primele sale tablouri („Dl. Caligari” și „Dl. Grant”), în cadrul celei de-a treia expoziții a artiștilor în viață din București, dar era și beneficiarul mai multor premii¹. Iată deci câteva repere ale unui an de succes, ce a însemnat intrarea lui Sava Henția în rândul tinerilor artiști români de perspectivă.

Anul 1870 și opera artistică timpurie a lui Sava Henția

Picturile artistului din anul 1870, cunoscute ori păstrate, sugerează o activitate relativ prolifică. Livia Drăgoi repertoria 18 picturi datate în acest an, la

¹ Drăgoi 1974, p. 9, 19; Drăgoi 1979, p. 7, 27; Frunzetti 1991, p. 355; Anghel, Vida 2016, p. 302.

care astăzi pot fi adăugate alte șapte lucrări semnalate în ultimele decenii, urcând numărul operelor din acest an la 25. Subiectele sunt predilect istorice, religioase și mitologice, abordarea lor fiind impusă lui Henția atât de programa școlii bucureștene, cât și de cerințele pentru concursurile de bursă². Iată care sunt lucrările cunoscute până în prezent cu tematicile amintite: „Răpirea sabinelor”³, „Intrarea lui Traian în Sarmisegetuza”⁴, „Luarea Sarmisegetuzei”⁵, „Sacrificiul lui Traian la construirea podului de peste Dunăre, de la Drobeta”⁶; „Compoziție cu car roman”⁷, „Mihai Viteazul izgonind la 1594 pe turci, din Giurgiu”⁸, „Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia”⁹, „Scenă istorică”¹⁰, „Ambuscada”/„Scenă de luptă”¹¹, „Diana și Endymion”¹², „Convertirea Sfântului Paul”¹³, „Compoziție religioasă”¹⁴, „Madona”¹⁵ și lucrarea discutată aici, „Genoveva din Brabant”. La acestea se adaugă mai multe portrete: „Portretul unui necunoscut”¹⁶, alte două portrete de bărbați¹⁷, două portrete de femeie, identice ca date tehnice¹⁸ și un „Portret de femeie” păstrat la Muzeul de Artă din Tulcea¹⁹, precum și schița „Portret de copil” („Fetița cu cățel”) păstrat în muzeul din Sebeș²⁰. Repertoriul lucrărilor din acest an este completat de un peisaj, intitulat „În pădure”²¹, și trei scene de gen: „La baie”²², „În atelierul sculptorului”²³ și „Florica, fiica lui Mihai Viteazul”²⁴.

² Drăgoi 1979, p. 7; Ispir 1984, p. 136.

³ Drăgoi 1974, p. 43, nr. cat. 17. La licitația sa în Licitația 323 a Casei ALIS (vezi și Catalog 2003, p. 23), nu se specifică existența datării.

⁴ Drăgoi 1974, p. 19, 41, nr. cat. 3; Anghel, Vida 2016, p. 307, nr. 531 („Scenă istorică cu soldați romani și grup de prizonieri”).

⁵ Dateare întâlnită la 1870 la Drăgoi 1974, p. 19, nr. cat. 13; 42 și Ispir 1984.

⁶ Cca. 1867-1868, Muzeul Militar Central; Drăgoi 1974, p. 42, nr. cat. 14, datează la 1870.

⁷ Anghel, Vida 2016, p. 307, nr. 532, aceeași lucrare, numită la Livia Drăgoi „Compoziție” (Drăgoi 1974, p. 42, nr. cat. 16).

⁸ *Ibidem*, p. 41, nr. cat. 4; Drăgoi 1979, p. 38, nr. 3; Anghel, Vida 2016, p. 306, nr. 530.

⁹ Drăgoi 1974, p. 41, nr. cat. 5.

¹⁰ *Ibidem*, p. 42, nr. cat. 7.

¹¹ Licitația 315 ALIS.

¹² Licitația 195 Artmark.

¹³ Date complete, cu datarea vizibilă, în licitația 80 Artmark.

¹⁴ Oprescu 1939, p. 11; Drăgoi 1974, p. 41-42, nr. cat. 6; Frunzetti 1991, p. 355-356; Anghel, Vida 2016, p. 305, nr. 529, cu titlul „Compoziție (Sfânta Familie?)”.

¹⁵ Drăgoi 1974, p. 42, nr. cat. 8.

¹⁶ *Ibidem*, p. 42, nr. cat. 9.

¹⁷ *Ibidem*, p. 41-42, nr. cat. 2, 10; Drăgoi 1979, p. 38, nr. 6, foto 6.

¹⁸ Drăgoi 1974, p. 43, nr. cat. 18-19.

¹⁹ Cf. ordin de clasare 2466/03.11.2009 – Fond, poziția 7.

²⁰ Tatai-Baltă, Anghel, Totoianu 2022, p. 28-29, nr. cat. 1.

²¹ Licitația 552 ALIS.

²² Drăgoi 1974, p. 15, 42, nr. cat. 11. Autoarea consideră lucrarea ca singura de gen din perioada sa timpurie (Drăgoi 1979, p. 21).

²³ Licitația 52 Monavissa.

Legenda Genovevei din Brabant

Genoveva este cunoscută ca personaj principal al unei legende populare medievale, de origine germanică. Se apreciază că prima versiune a legendei ar data din secolul al XIII-lea²⁵. Soție a lui Siegfried, conte palatin de Trier, aceasta ar fi fost victima înscenării unui adulter pus la cale de seneșalul Golo, ca urmare a refuzului venit din partea Genovevei la avansurile sale. Învinovățită pe nedrept de către Siegfried, Genoveva urma să fie ucisă de slugile acestuia, care însă îi cruță viața. Eroina legendei supraviețuiește cu greu, retrasă într-o peșteră, unde își crește progenitura. Timp de șase ani, cei doi și-au petrecut viața în aceste condiții grele, fiind hrăniți de o căprioară (icră). Cu puțin timp înainte de moartea sa, Siegfried o întâlnește pe Genoveva întâmplător, în urma unei partide de vânătoare, și o iartă, dându-și seama de greșeala făcută. Se spune că în această poveste există un sâmbure de adevăr, la origine fiind Maria de Brabant, soția lui Ludovic al II-lea, duce de Bavaria, acuzată și ea în anul 1256 de adulter, dar dovedită ulterior ca nevinovată. Trecerea numelui din Maria în Genoveva se pare că are legătură cu cultul patroanei Parisului, Sfânta Genevieve, explicit prezentă și în cărți populare, în care este asimilată Genovevei din Brabant²⁶. Legenda are multe motive comune cu baladele scandinave ale lui Ravengard og Memering. Începând cu secolul al XVII-lea legenda prinde contur și în reprezentările germane. Ulterior, până în secolul al XX-lea, s-a dezvoltat o stufoasă operă de gen, mai cu seamă în epoca romantică, urmată de puneri în scenă și filme, și a fost publicat un număr foarte mare de lucrări de popularizare, ilustrate adeseori cu gravuri și desene în care apar, adeseori, Genoveva, fiul ei și căprioara, devenită protectorul celor doi. Legenda Genovevei din Brabant a inspirat numeroși artiști europeni care, de-a lungul timpului, au lăsat propria viziune asupra personajelor, influențată și de versiunile regionale sau locale, uneori cu elemente diferite între ele; cele mai timpurii și numeroase sunt gravurile și desenele franceze din secolele al XVIII-lea – al XIX-lea²⁷ (**Fig. 12**). Reacțiile lumii literare vin chiar până în timpurile noastre, Genoveva fiind prezentată ca modelul perfect de simplitate și conservatorism, în relație intimă cu natura²⁸.

²⁴ Drăgoi 1974, p. 42; Drăgoi 1979, p. 38, fig. 5; Popa 2018, p. 486, fig. 4/3.

²⁵ D'Ans 1999, p. 87.

²⁶ Vezi, de pildă, *Historia de la vida de Santa Genoveva, princesa de Brabante, y del conde Palatino Sigifredo, su esposo*, Cordoba [1808-1814]; *Vida de Santa Genoveva, princesa de Brabante*, Valladolid, 1823; *Nueva historia de la virtuosa y mártir Santa Genoveva*, Madrid [18...?]; *Historia de la virtuosa y penitente Santa Genoveva Princesa de Bravante*, 1910.

²⁷ Lautman, Lossignol 1981, p. 247-250, fig. 1-8.

²⁸ Ursache 2019, p. 104, 106.

Sava Henția și pictura sa „Genoveva din Brabant”

Dinu VasIU, fiul Aureliei (fiica lui Sava Henția) și nepotul marelui pictor, este singurul care a lăsat o descriere și o apreciere a picturii (**Fig. 1**), mai mult decât prezentarea unor date tehnice. Acesta încadra lucrarea în rândul schițelor de compoziție și îi remarcă realismul execuției:

„La gura unei peșteri, așezată pe o piatră, goală ca toate sălbăticiunile pădurii, cu care împărtășește aceeași viață, Genoveva își alăptează pruncul așezat pe genunchi. Nicio idealizare cu pretenții poetice, în aproape lipsite de frumusețe trăsăturile și formele Genovevei, dar multă duioșie și adevăr. În obscuritatea maro-închis de la intrarea în peșteră, pătrunde din stânga o lumină blondă ca mierea, dând intimitate și căldură scenei”²⁹.

Livia Drăgoi cuprindea și ea lucrarea în catalogul expoziției din anul 1974 sub numele „Genoveva de Brabant”³⁰. În mod, am spune, cumva surprinzător, biografa pictorului Sava Henția a prezentat câteva date greșite, pe care suntem nevoiți să le îndreptăm. Prima vizează suportul: pictura nu este realizată pe carton, ci, așa cum precizăm, este pe pânză cașerată pe carton subțire (gros de cca. 1,5 mm), cu dimensiunile de 30 x 27 cm. Stratificarea recentă, rezultată în urma unei intervenții de restaurare, cuprinde și un placaj din lemn gros de cca. 3 cm pe care lucrarea originală a fost fixată pentru a evita deformările inerente în timp, cauzate și de mediul nepropice de păstrare a sa³¹. A doua chestiune privește datarea picturii. Drăgoi afirmă că aceasta nu este datată, însă îi propune ca dată de execuție anul 1870³². Scoaterea picturii din rama care răpește 1 cm din marginile lucrării ne-a prilejuit observarea consemnării, sub semnătură, și a anului pictării, care, într-adevăr, este 1870. Aceste observații ne permit să constatăm că tabloul nu a fost desigilat și studiat atent până la momentul restaurării sale recente. În ambele lucrări citate, pictura lui Sava Henția este semnalată ca păstrată fiind în colecția familiei, moștenită de Aurelia VasIU (fostă Henția), fiica pictorului. Aici s-a păstrat până în anul 2020.

Compoziția picturii cuprinde unele atribute ale personajelor sau detalii care aduc originalitate temei. Un prim detaliu interesant este cel al reprezentării unor aripioare pe capul micuțului fiu al Genovevei (**Fig. 2/2**). Din câte cunoaștem, este singurul artist din secolul al XIX-lea care recurge la o astfel de

²⁹ VasIU 1966, p. 114.

³⁰ Drăgoi 1974, p. 42, nr. cat. 15.

³¹ Alte lucrări, din aceeași colecție a fiicei pictorului moștenită de fiica sa Pompilia, sufereau de aceeași problemă: umflări, uneori greu de imaginat, ale cartonului picturilor. Acest fapt dovedește păstrarea/depozitarea lor într-un mediu constant umed.

³² Drăgoi 1974, p. 42, nr. cat. 15.

inovație, deoarece atributul nu este specific personajelor legendei Genovevei. Personajul legendar care apare în reprezentările picturale cu capul înaripat este, în schimb, Lohengrin (Cavalerul Lebedei), fiul lui Parzival (fig. 9/1), un cu totul alt erou, care nu are de-a face cu legenda Genovevei, dar are în comun faptul că ajunsese să domnească în Brabant. Nu este exclus ca Henția să fi ales în mod intenționat această soluție de exprimare artistică, la care este posibil să fi contribuit și cunoașterea versiunii franceze a legendei „Chevalier au cygne”.

La piciorul stâng al Genovevei, în pictura lui Henția, se distinge un animal de mici dimensiuni, încolăcit, de culoare neagră (**Fig. 3/1**). Deși desenul nu este suficient de clar, judecând după toate detaliile, imaginea este a unui câine. Și din acest punct de vedere, Henția s-a îndepărtat de șablonul iconografic occidental al legendei Genovevei de Brabant, deoarece singurul animal asociat personajelor umane, care apare constant în creațiile artistice de epocă, este o căprioară icra, singură sau împreună cu cerbul partener (**Fig. 12**). Câinele este prezent în iconografia temei doar în cadrele de final ale legendei, în care, la vânătoarea în urma căreia Siegfried îi regăsește pe Genoveva și pe fiul său, apar uneori în compoziție și câinii contelui. Așa sunt cunoscutele *image d'Épinal*, gravuri din 1805³³, respectiv din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în care copilul este alăptat de căprioară, iar Genoveva, culcată pe o parte, ține mâna stângă pe câinele de vânătoare al lui Siegfried³⁴ (**Fig. 11/1-2**). E posibil ca sursa de inspirație pentru Henția să fie o versiune populară regională, în care se puteau evoca motivul „câinelui răzbunător”³⁵ ori al câinelui credincios³⁶, valorificate peste o jumătate de secol în literatura românească în versiunea sadoveniană a poveștii, acolo unde câinele Gelo vâna pentru cei doi și-l va iniția în taina vânătorii pe micul Benoni, fiul Genovevei, dar și în ilustrația cărții, asupra căreia vom zăbovi mai jos³⁷.

Nici scena alăptării fiului de către Genoveva nu face parte din tipicul cunoscut³⁸, legenda spunând că micul copilăș a fost alăptat de căprioară, episod surprins în mai multe vechi gravuri, desene sau picturi europene din secolul al

³³ <https://www.galeriedocuments15.com/en/exhibitions/43/works/artworks9685/>, consultat la 05.07.2023.

³⁴ https://www.mucem.org/collections/explorez-les-collections/objet?uri=http://data.mucem.org/c/4021681&filter=annotation_representation%5C2%22http%3A%5C0%5C0data.mucem.org%5C0ref%5C018054, consultat la 05.07.2023. <http%3A%5C0%5C0data.mucem.org%5C0ref%5C018055>, consultat la 05.07.2023; http%3A%5C0%5C0data.mucem.org%5C0ref%5C018347%22&object_pos=15&object_max=24, consultat la 05.07.2023.

³⁵ Condeescu 1939, p. 41-42, 181.

³⁶ Dram 2016, p. 96.

³⁷ Vezi și Condeescu 1939, p. 357-358, 369-370.

³⁸ Puține excepții, precum într-o *image d'Épinal* (n° 23), *Cantique de Sainte Genevieve de Brabant*, stampă, din secolul al XIX-lea.

XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea³⁹. Aici dorim să aducem în atenție și o altă pictură a lui Sava Henția, cunoscută ca „Mama adoptivă” (1890)⁴⁰. Aceasta înfățișează scena alăptării de către o capră a unui bebeluș, sub privirea unei femei îmbrăcate în negru⁴¹, într-un posibil crâng, la marginea unei așezări, conturată în fundal de turla unei biserici (**Fig. 10**). Când am sugerat tema occidentală din această pictură⁴², nu ne gândeam la paralela posibilă care poate fi făcută cu legenda Genevevei, la două decenii de la pictarea acesteia de către artist.

În cele din urmă, mai remarcăm faptul că la picioarele Genevevei se află reprezentat și un vas de mari dimensiuni, de culoare maroniu-cărmizie. Vasul face parte din seria vaselor de păstrat/servit lichide, cu o formă apropiată unui *oenochoe* grecesc (**Fig. 3/2**). Și din acest punct de vedere, al prezenței vasului, avem la Henția o viziune rară, întâlnită accidental în ilustrațiile de carte de la începutul secolului al XX-lea, de pildă în Spania⁴³ (**Fig. 11/3**). În romanul târziu al lui Sadoveanu, vasele își găsesc locul, fiind rămase în peșteră în urma părăsirii ei de către pustnicii care au locuit înainte aici⁴⁴, iar în desenul Margăi Ștefănescu, ilustratoarea acestei cărți, apărută la Editura Bucur Ciobanul, cândva în perioada 1940-1945, vasul, un urcioc pentru apă, apare în legătură cu scena botezării copilului⁴⁵ (**Fig. 8**).

Locul legendei Genevevei din Brabant în spațiul românesc

Vechimea, nevoia de consemnare și împărtășire a poveștii o putem regăsi și în spațiul românesc, asociată inițial cărților vechi. O *Îndreptare a legii* tipărită în 1652 la Târgoviște, cu circulație în veacul al XVIII-lea în Craiova și București, păstrează pe filele sale un manuscris al „Genevevei de Brabant”⁴⁶. La acestea, dar și la altele făcea trimitere Nicolae Iorga, atunci când menționa „manuscrite din secolul al XVIII-lea în care găsim ceva din influența Genevevei și, în plus, multe basme inspirate din ea” și chiar o variantă, cea mai veche, datată în 1692, copiată de diaconul Cosma în Mănăstirea Neamț⁴⁷. Dar primul

³⁹ *Nueva historia*, copertă; în gravura lui GeorGIN François din stampla *Cantique de Sainte Genevieve de Brabant*, stampă, începutul secolului al XIX-lea; *Leloup Cantique de Sainte Genevieve de Brabant*, Le Mans Paris, BNF, 1780.

⁴⁰ Licitații 470 și 478 Casa ALIS, cu datare 1890. Privitor la datarea acestei lucrări, informațiile sunt contradictorii: cca. 1870; Carabaño Aguado 2014, p. 188, respectiv 1890 (https://ro.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Sava_Hentia_-_Mama_adoptiva.jpg, consultat la 05.07.2023).

⁴¹ Carabaño Aguado 2014, p. 188.

⁴² Popa 2018, p. 498, fig. 31.

⁴³ Schmid 1920, coperta.

⁴⁴ Condeescu 1939, p. 358.

⁴⁵ *Geneveva de Brabant*, prelucrare de Moș Ene, Editura Bucur Ciobanul S.A. (f. a.).

⁴⁶ Nițulescu 2002, p. 25-26.

⁴⁷ Iorga 1928, p. 58; Condeescu 1939, p. 320, 323.

contact al românilor cu Genoveva și legenda ei îl avem în Moldova și s-ar datora rutenilor ucraineni din Kiev, în prima parte a secolului al XVII-lea⁴⁸. M. T. Bratu și N. N. Condeescu au văzut în legenda prezentă și în spațiul românesc singura carte populară de esență germanică, mizând pe un posibil aport al sașilor ardeleni, filtrat prin intermediul mediului livresc francez⁴⁹.

Când, la începutul și, mai cu seamă, la mijlocul secolului al XIX-lea, se constată o intensificare în spațiul românesc a traducerilor din limba franceză, unul dintre cele mai căutate romane a fost *Istoria Genovevei de Brabant*, de Cristoph von Schmid, în versiunea sa olandeză⁵⁰. La 1830 o astfel de traducere este consemnată într-o bibliotecă din Botoșani, alături de alte traduceri și cărți în limba greacă⁵¹. Edițiile lui Grigore Pleșoianu din Craiova, traduse din franceză, încep ulterior, abia pe la 1838⁵², cu ediții noi apărute la București, care ajung până în 1868, respectiv cu o ediție din anul 1860 dintr-o tipografie sibiană (*Istoria Ghenovevi de Brabant*, Sibiu, Tiparul și editura Erezitōrei lui Gheorghie de Klozius, 1865)⁵³. La 1886 apărea frumoasa ediție în limba română, ilustrată de pictorul german Carl Offterdinger⁵⁴. La mijlocul aceluiași veac, la București, se tipăreau ediții ale romanului pentru bulgarii de la sud de Dunăre⁵⁵, bulgari care, în Dobrogea interbelică, contaminaseră povestea „Țar Petre” cu elemente preluate din povestea Genovevei din Brabant⁵⁶. Impactul romanului în mediul românesc sud-dunărean, de această dată din Voievodina (Serbia), a fost surprins recent de Brândușa Juică, prilej cu care autoarea constata adaptarea poveștii, prin personajele Genoveva și fiul său Benoni (fiul durerii), la acțiuni petrecute local, în Munții Vârșetului⁵⁷. Înainte de anul 1945 a apărut și traducerea din franceză a lui Anton Marcu, cu ilustrații realizate de cunoscuta desenatoare Marga Ștefănescu⁵⁸.

Istoriografia românească consemnează un studiu excelent al operei literare „Genoveva de Brabant”, atât în istoriografia europeană, cât și în cea românească,

⁴⁸ *Ibidem*, p. 330, 349 (tableau de filationis no. 6).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 313.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 335-338, 342-343 („Istoria / Ghenovevi [sic] de Brabant / Tradusă din franțuzește / de / G. Pleșoian, / enginer. / Cu șase icoane frumoase / 1838”.

⁵¹ Iorga 1928, p. 61; Jianu 2003, p. 191.

⁵² Condeescu 1939, p. 338-339, pl. IX; cf. BRM III, p. 888, există posibilitatea existenței unei ediții apărute, probabil, în anul 1831, fără menționarea locului publicării.

⁵³ Ionescu 1912, p. 149; Iorga 1928, p. 58; Xenopol 1930, p. 129; Giurescu 2000, p. 252; Popa 2005, p. 244; Badea 2006, p. 176; Cubleşan 2008, p. 57.

⁵⁴ *Genoveva de Brabant*, ilustrat cu șase gravuri în culori după acuarelele originale ale pictorului C. Offterdinger, București, IG. Haimann Librar-Editor, 1866.

⁵⁵ Velichi 1979, p. 118-119.

⁵⁶ Sassu 1930, p. 40-41.

⁵⁷ Juică 2020, p. 95. Benoni este și numele copilului în opera literară a lui Mihail Sadoveanu, *Măria Sa Puiul Pădurii*.

⁵⁸ *Genoveva de Brabant*, prelucrare de Moș Ene, Editura Bucur Ciobanul S.A. (f. a.).

semnat în 1938 de N. N. Condeescu. Autorul explica versiunile românești prin influența majoră a traducerii romanului lui Cristoph von Schmid în literatura românească veche⁵⁹. Anterior, Lazăr Șăineanu vedea în *Genoveva* exemplul femeii inocente persecutate, asimilată în basmul românesc cu „împerăteasa țării frâncesci”⁶⁰. Biblioteca Națională a României repertoria pentru intervalul 1830-1938 un număr de 23 de ediții, în franceză sau în română, ale lucrării *Genoveva de Brabant*⁶¹. În anul 1910, Nicolae Cartojan remarcă, de asemenea, încă larga circulație „în satele noastre” a unor cărți, precum „Alexandria sau Istoria lui Alexandru cel Mare” sau „Genoveva de Brabant”, marele istoric literar subliniind că acestea formau, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aproape singura literatură populară destinată tuturor păturilor românești⁶². O altă radiografie o avem peste câteva decenii, din anul 1941, atunci când Radu Stanca sesiza interesul, deși mult diminuat al românilor de rând, pentru această carte, alăturată romanului *Robinson Crusoe*⁶³. În paralel, Sextil Pușcariu amintea de o verișoară a mamei sale care toată viața a citit doar această carte⁶⁴. În perioada interbelică, Nestor Urechia, prin personajul său Ciulică, zugrăvea atmosfera bibliotecilor de provincie, în care un loc privilegiat îl ocupa cartea populară a *Genovevei de Brabant*, prilej cu care îi oferă un rezumat consistent, sugestiv și demn de reprodus:

„[...] povestirea suferințelor *Genovevei de Brabant* a stors multe lacrimi bunicilor și bunicelor generației noastre. Seniorul palatin Siegfried, deabia căsătorit cu *Genoveva*, fiica ducelui de Brabant, trebuind să plece la război, lasă pe tânăra sa soție în paza intendentului Golo. Această slugă pătimașă, având necaz pe *Genoveva*, o învinovățește de purtări rele. Palatinul, din depărtare, încrezător în vorbele lui Golo, își osândește soția la moarte. Doi oameni sunt însărcinați de Golo cu executarea sentinței; aceștia, înduioșați de lacrămile nenorocitei femei, o lasă cu viață, dimpreună cu copilașul ei, în temeiul unui codru nepătruns. Aci *Genoveva* trăiește, hrănindu-se cu fructe sălbatice, iar copilul suge laptele unei căprioare blânde, care se alipește de aceste două ființe sărmane. Câțiva ani în urmă, Siegfried, vânând în acel codru

⁵⁹ Condeescu 1939, p. 309.

⁶⁰ Șăineanu 1895, p. 692; vezi și Condeescu 1939, p. 312.

⁶¹ Bibliografii, p. 138.

⁶² Cartojan 1910, p. III.

⁶³ Stanca 1941, p. 227. În perioada respectivă apărea traducerea lui Anton Marcu (*Genoveva de Brabant*, tradusă și corectată după texte franceze de Anton Marcu, Editura Țicu E. Eșanu, f. a.).

⁶⁴ Moașa-Nazare 2004, p. 114.

urmărește o căprioară, care-l duce drept la Genoveva. O recunoaște, nevinovăția nobilei femei se dovedește etc., etc...”⁶⁵.

Legenda și cartea, cu impact mare și în cultura populară românească, unde au suferit unele firești alterări și interpretări locale⁶⁶, devin sursă de inspirație doar pentru Mihail Sadoveanu, care, în 1910, publica *Genoveva de Brabant*⁶⁷ sau *Istoria Genovevei de Brabant*⁶⁸, cea care îl va inspira să scrie povestea sa pentru copii, *Măria Sa Puiul Pădurii* (ediția princeps apărută în 1930). Romanul este o reflectare a adaptării poveștii la realități locale, în acest caz moldave⁶⁹. Pentru grafica acestuia au lucrat de-a lungul timpului mai mulți ilustratori din România. Am sublinia aici desenele interbelice ale artistului plastic de origine aromână Ary Murnu (Aristomene Murnu Gheorghiu, 1881-1971)⁷⁰, cel care a realizat ilustrația cărții pentru primele ediții ale cărții. Foarte interesantă este viziunea, aproape comună, a lui Murnu cu Henția. Trei scene din ilustrația lui Murnu cuprind și ele reprezentări ale câinelui, asociate fie Genovevei (cu mâna pe el), fie copilului (supraveghindu-i baia în râu), fie la vânătoare (**Fig. 7/1-3**). De asemenea, reprezentarea lui Siegfried cu capul înaripat (**Fig. 9/2**) – după cum am văzut, un atribut ale lui Lohengrin (Cavalerul Lebedei) – ilustrează un posibil motiv/model comun celui utilizat și de Sava Henția în pictura sa.

Considerații finale

Tema Genovevei de Brabant rămâne în cultura românească, prin pictorul Sava Henția, una izolată. Comparativ cu alte lucrări ale artistului din perioada timpurie, considerăm că unele asemănări pot fi găsite, în maniera de execuție, și prin personaje conturate doar prin lumina discretă a lunii, ancorând subiectele în dorita aură de legendă, în pictura sa din același an, 1870, „Diana și Endymion” (**Fig. 5/2**). În privința reprezentării mamei alăptând, tema o regăsim la Henția într-o lucrare în cărbune din anul 1877, „Uă familie țărăncă vizitându pe fii lor / la lagărul Calafatu”⁷¹ (**Fig. 6**). Credem noi, în chip destul de clar, temei Genovevei ar trebui să asociem din opera hențiană și pictura „Mama adoptivă” (1890) (**Fig. 10**), care trebuie văzută ca venind pe același filon al legendei occidentale.

După cum subliniam deja, în cadrul operei timpurii a pictorului Sava Henția (1848-1904), anul 1870 se definește ca unul foarte important: terminarea

⁶⁵ Urechia 1928, p. 41 și nota 1.

⁶⁶ Rădulescu-Codin 1930, p. 138.

⁶⁷ Condeescu 1939, tableau de filationis no. 6; Țărălungă 2012, p. 245, 247.

⁶⁸ Cernat 2020, p. 66.

⁶⁹ Condeescu 1939, p. 7-8.

⁷⁰ Vezi revista *Arta*, nr. 4-5 (Aprilie - Mai), 1971.

⁷¹ Drăgoi 1974, p. 80, nr. cat. 6.

studiilor, obținerea unei burse la Paris, diverse premii și expunerea primelor sale picturi. Opera „Geneveva din Brabant” se înscrie în rândul temelor cu subiect istoric sau mitologic exersate de pictor la începutul carierei sale. Lucrarea ilustrează, dincolo de componenta sa artistică, ipostaza unui roman popular cunoscut și în mediul românesc din secolul al XIX-lea, fie prin ediții traduse, fie, chiar anterior, încă din veacul al XVII-lea, prin manuscrise care circulau alături de cărțile vechi. Viziunea lui Henția asupra temei este una specifică mediului regional în care a activat, subiectul fiind contaminat cu personaje care se îndepărtează de tema născută în Occidentul medieval germanic. Nu în cele din urmă, trebuie subliniat că Sava Henția este primul artist care aduce în arta românească picturală acest subiect, reluat ulterior mai cu seamă de ilustratorii de carte.

Nicolae Iorga, în aprecierile sale asupra istoriei Genevevei de Brabant, identifica existența unei variante sud-est europene a legendei, în care personajele au fost metamorfozate în raport cu cele occidentale, și îi remarcă profundul fond romantic, însă, mai mult de atât, considera că ea satisfăcea „sufletele pline de compasiune”, dar mai ales pe cele care căutau „récompense pour ceux qui sont bons et la punition pour ceux qui sont méchants”⁷². Aproape în chip firesc, cuvintele marelui savant ne trimit cu gândul la alegerea făcută de Sava Henția, atunci când a dat viață legendei pe șevaletul său. Oare care Sava este cel adevărat, din spatele operei? Un Sava tânăr, pe drumul european, între București și Paris, aducând un omagiu patroanei protectoare a capitalei artelor, sau un Sava victimă a nedreptății vieții, căruia, prin pierderea parțială a auzului și vorbirii, i s-au provocat vulnerabilități care-l vor marca toată viața? Dacă așa a fost, pictura sa „Geneveva din Brabant” exprimă mai mult decât o simplă alegere pentru artist și evocă o stare interioară, în căutarea unui sprijin pentru o carieră care îi era abia la început. Valoarea sentimentală a lucrării se reflectă și în păstrarea sa în cadrul familiei Henția, prin moștenitorii direcți, timp de 150 de ani⁷³.

List of illustrations

Fig. 1 – Sava Henția – „Genevieve of Brabant” (1870), oil painting on canvas (photo C. I. Popa)

Fig. 2 – Sava Henția – „Genevieve of Brabant” – details of Genevieve (1) and the child, represented with attributes of the Swan Knight (2) (photo C. I. Popa)

Fig. 3 – Sava Henția – „Genevieve of Brabant” – details of the dog (1) and the vessel (2) (photo C. I. Popa)

Fig. 4 – Sava Henția's signatures from 1870 (A) and the one on his work „Genevieve of Brabant” (B)

⁷² Iorga 1928, p. 56, 58.

⁷³ În prezent, lucrarea face parte din colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, colecția de artă – inv. nr. 1006.

Fig. 5 – Sava Henția's paintings of 1870 executed in the same manner: "Genevieve of Brabant" (1) and "Diana and Endymion" (2)

Fig. 6 – Detail from Sava Henția's drawing – "A peasant family visiting their sons / at Calafatu camp" (1877) - National Art Museum of Romania

Fig. 7 – Genevieve, Benoni and Gelo (drawings by Ary Murnu for the 2nd edition of Mihail Sadoveanu's book, *Măria-Sa Puiul Pădurii*, 1930s)

Fig. 8 – Genevieve and the baptism of her son Benoni (drawing by Marga Ștefănescu, ca. 1940-1945)

Fig. 9 – Lohengrin of Brabant, painting by Walter Crane (1895) (1) and drawing by Ary Murnu (2)

Fig. 10 – Sava Henția – "Adoptive Mother" (1890) (after Ivan Carabaño Aguado)

Fig. 11 – The associations at Genevieve's feet - drawings published in *Nueva historia* (1-2), drawing by J. Ortega Hernández (ca. 1920) (3) and detail from Henția's painting (4) (after C. Schmid – 3)

Fig. 12 – "Geneviève de bois, comtesse de Brabant", engraving by Augustine Legrande (1789)

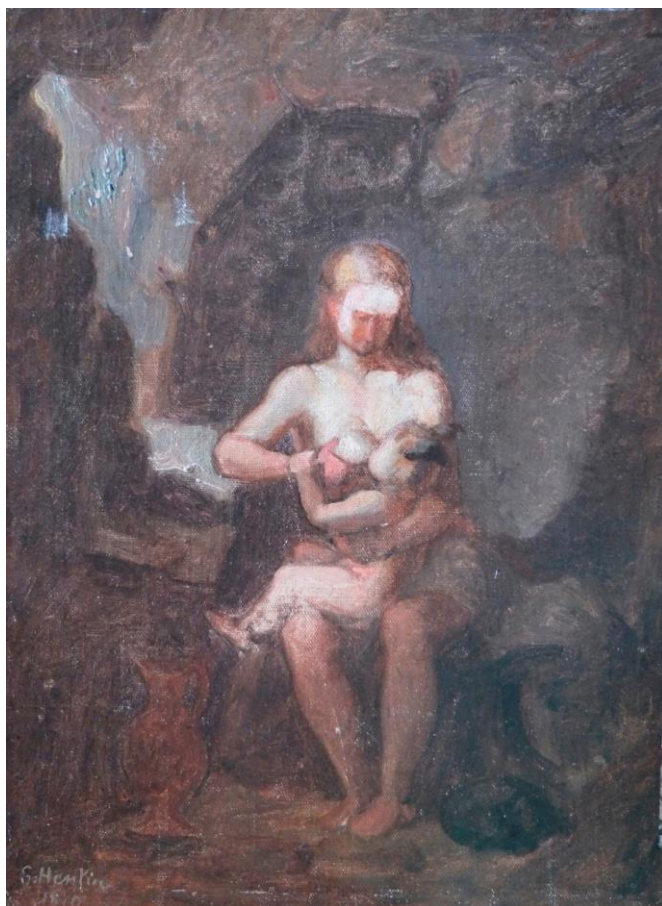
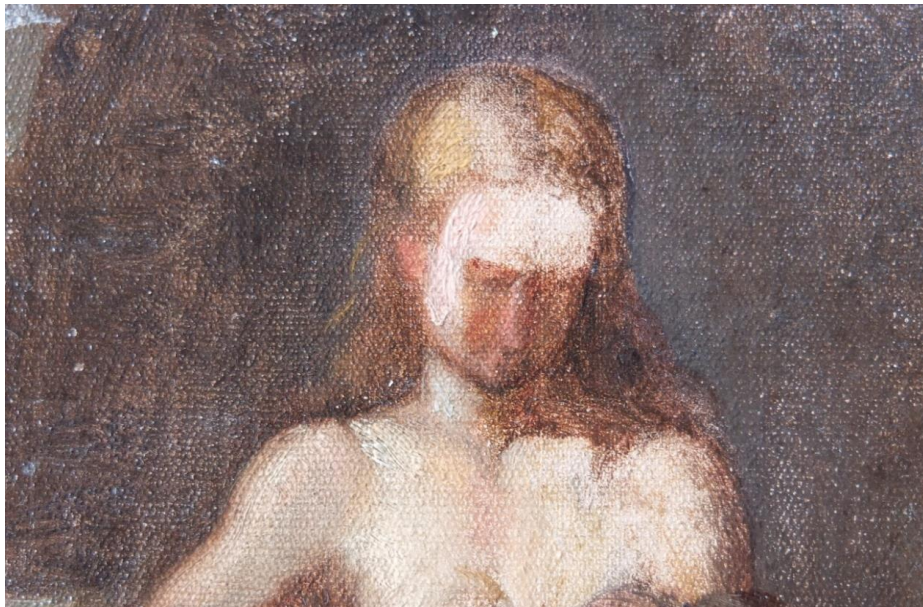
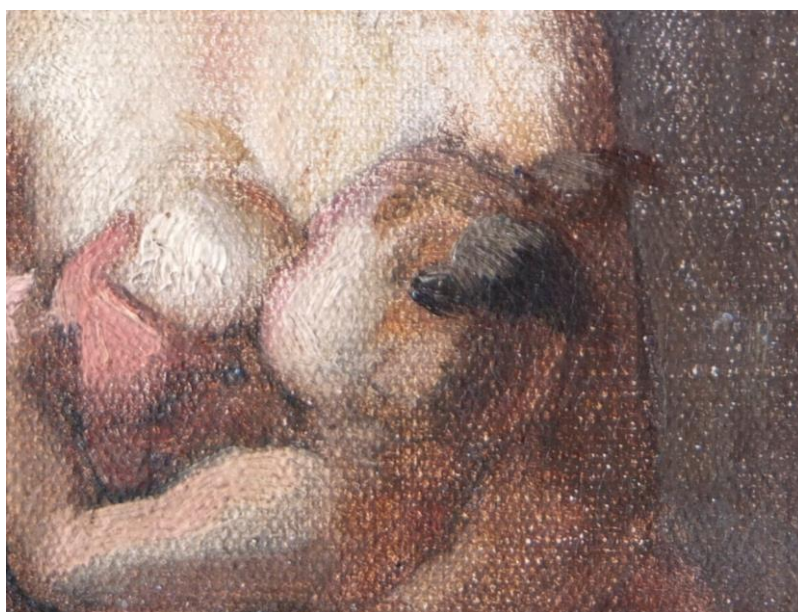

Fig. 1 – Sava Henția – „Geneveva din Brabant” (1870), pictură în ulei pe pânză (foto C. I. Popa)

1

2

Fig. 2 – Sava Henția – „Genoveva din Brabant” – detalii ale Genovevei (1) și ale copilului, reprezentat cu atribute ale Cavalerului Lebedei (2) (foto C. I. Popa)

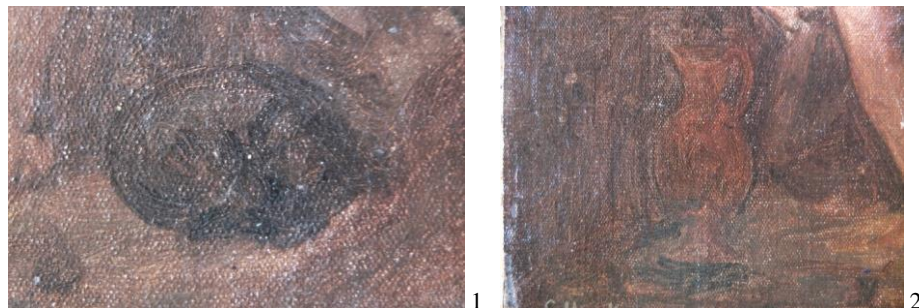

Fig. 3 – Sava Henția – „Genevea din Brabant” – detalii ale reprezentării câinelui (1) și ale vasului (2) (foto C. I. Popa)

Fig. 4 – Semnături ale lui Sava Henția din anul 1870 (A) și cea de pe lucrarea sa „Genevea din Brabant” (B)

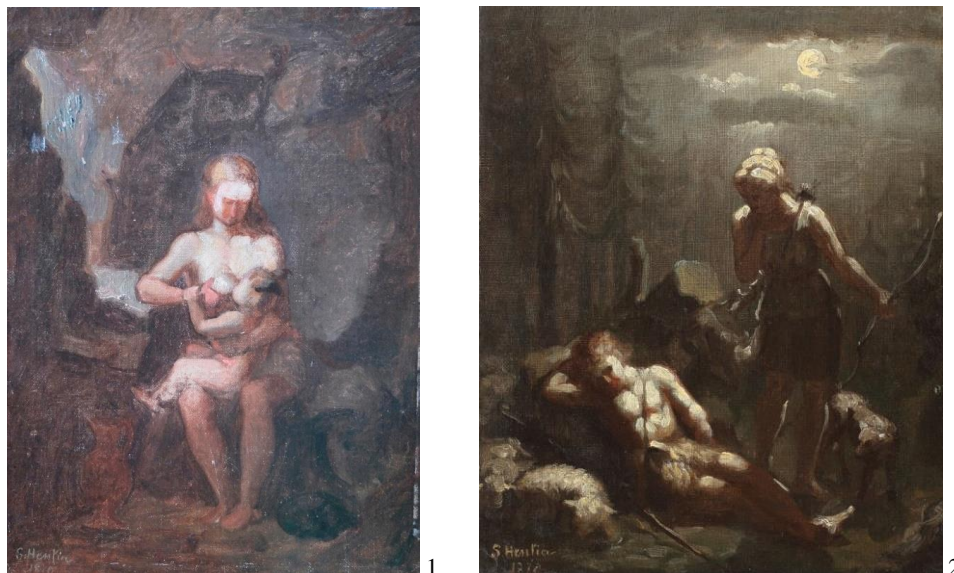

Fig. 5 – Picturi ale lui Sava Henția din anul 1870 executate în aceeași manieră: „Geneviva din Brabant” (1) și „Diana și Endymion” (2)

Fig. 6 – Detaliu din desenul lui Sava Henția – „Uă familie țărăncă vizitându pe fii lor / la lagărul Calafatu” (1877) – Muzeul Național de Artă al României

Fig. 7 – Geneveva, Benoni și Gelo (desene de Ary Murnu pentru ediția a II-a a cărții lui Mihail Sadoveanu, *Măria Sa Puiul Pădurii*, anii '30)

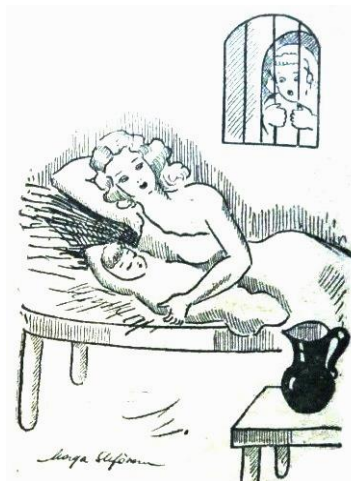

Fig. 8 – Geneveva și botezul fiului său Benoni (desen de Marga Ștefănescu, cca. 1940-1945)

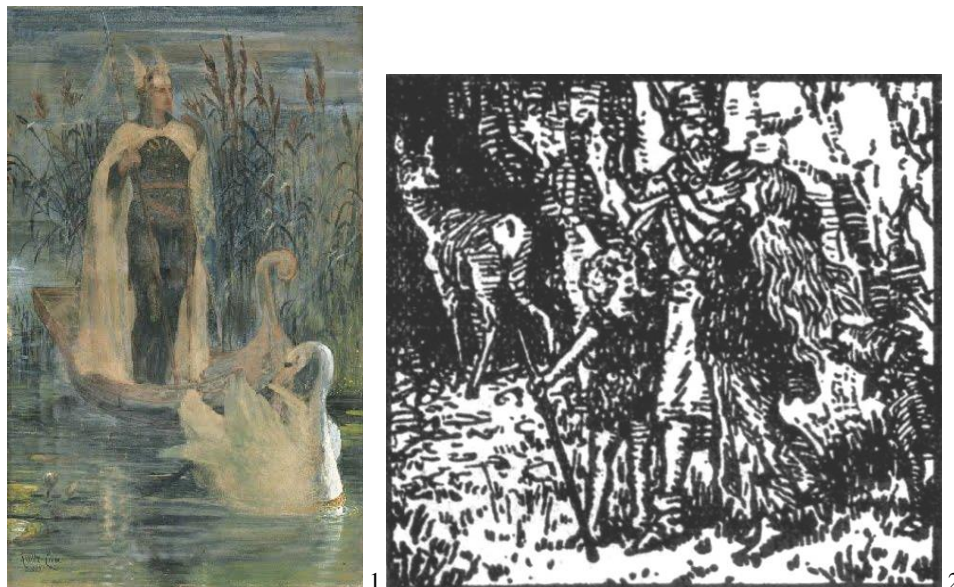

Fig. 9 – Lohengrin din Brabant, pictură de Walter Crane (1895) (1) și desen de Ary Murnu (2)

Fig. 10 – Sava Henția – „Mama adoptivă” (1890) (după Ivan Carabaño Aguado)

1

2

3

4

Fig. 11 – Asocierile de la picioarele Genovevei – desene publicate în *Nueva historia* (1-2), desen de J. Ortega Hernández (cca. 1920) (3) și detaliu din pictura lui Henția (4) (după C. Schmid – 3)

Fig. 12 – „Geneviève de bois, comtesse de Brabant”, gravură de Augustine Legrande (1789)

Abrevieri bibliografice

- Anghel, Vida 2016 – Costina Anghel, Mariana Vida, *Repertoriul picturii românești moderne. Secolul al XIX-lea. Literele F-H*, București, 2016
- D'Ans 1999 – André-Marce D'Ans, "Contes et identités culturelles", în *La revue des livres pour enfants*, nr. 187 (iunie), 1999, p. 84-88
- Badea 2006 – Georgiana Lungu Badea (ed.), *Repertoriul traducătorilor români de limbă franceză, italiană, spaniolă (secolele al XVIII-lea și al XIX-lea). Studii de istorie a traducerii (I)*, Timișoara, 2006
- BRM III – *Bibliografia Românească Modernă 1831-1918*, vol. III (L-Q), București, 1989
- Bibliografii – *Bibliografii nepublicate 1957-2009. Lucrare realizată pe baza arhivei Biroului Referințe bibliografice*, București, f. a.
- Carabaño Aguado 2014 – Ivan Carabaño Aguado, "A la Pediatría desde el Arte", în *Pediatría*, iunie, 2014, p. 187-188
- Cartoian 1910 – Nicolae Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910
- Catalog 2003 – *Catalog. Lucrări de pictori și sculptori români vândute în perioada 1995-2003 la Casa de Licitație „ALIS”*, București, 2003
- Cernat 2020 – Paul Cernat, „Romanele geografice ale lui Mihail Sadoveanu: Uvar, Cuibul invaziilor, Țara kangurului”, în *Caiete critice*, nr. 1, 2020, p. 57-68
- Condeescu 1939 – N. N. Condeescu, *La légende de Geneviève de Brabant et ses versions roumaines*, București, 1939
- Cubleșan 2008 – Constantin Cubleșan, „O incitantă promisiune românească: tainele inimii de Mihail Kogălniceanu”, în *Pro Saeculum*, nr. 6 (50), 2008, p. 57-61
- Dram 2016 – Constantin Dram, „Erosul creator de text”, în *Asachiana*, nr. 4, 2016, p. 85-98
- Drăgoi 1974 – Livia Drăgoi, *Expoziția retrospectivă Sava Henția (1848-1904)*, Cluj, 1974
- Drăgoi 1979 – Livia Drăgoi, *Sava Henția*, București, 1979
- Giurescu 2000 – Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Ferdinand*, București, 2000
- Ionescu 1912 – G. Ionescu, „Tipografia în Sibiu”, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, nr. XIII, partea I-II, 1912, p. 129-153
- Iorga 1928 – Nicolae Iorga, "Livres populaires dans le Sud-Est de l'Europe et surtout chez les roumains. Quatre conférences données en Sorbonne", în *Bulletin de la section historique*, nr. XIV, 1928, p. 1-66 (extras)
- Ispir 1984 – Mihai Ispir, *Clasicismul în arta românească*, București, 1984
- Jianu 2003 – Angela Jianu, *Women and Society in the Romanian Principalities 1750-1850*, submitted for the degree of PhD University of York, York, 2003
- Juică 2020 – Brândușa Juică, "Fairy Tales and Stories in the Romanian Tradition from Vojvodina, the Republic of Serbia", în *Journal of Romanian Literary Studies*, no. 22, 2020, p. 92-98
- Lautman, Lossignol 1981 – Françoise Lautman, Simone Lossignol, "Entre la sainteté et la légende Entre l'art urbain et l'imagerie populaire: Geneviève de Brabant", în *Ethnologie française*, n.s., tome 11/3, 1981, p. 247-250
- Frunzetti 1991 – Ion Frunzetti, *Arta românească în secolul XIX*, București, 1991
- Moașa-Nazare 2004 – Ruxandra Moașa-Nazare, „Negustori și lecturi la cumpăna secolelor XVIII-XIX”, în *Xenopoliana*, nr. XII/1-4, 2004, p. 103-116
- Nițulescu 2002 – Gabriela Nițulescu, „Îndreptarea legii. 350 ani de la apariție”, în *Curier. Buletin bibliologic*, nr. 1, 2002, p. 24-26
- Opreșcu 1939 – Gheorghe Opreșcu, *Doi ani de critică artistică. Note și impresii*, București, 1939
- Popa 2005 – Mircea Popa, „Începutul interesului față de literatura pentru copii și tineret”, în *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, nr. IV, 2005, p. 243-257

- Popa 2018 – Cristian I. Popa, „În căutarea Cenușăresei: peisajul în opera pictorului Sava Henția (1848-1904)”, în *Terra Sebus*, nr. 10, 2018, p. 473-544
- Rădulescu-Codin 1930 – C. Rădulescu-Codin, *Comorile poporului. Literatură, obiceiuri, credințe*, București, 1930
- Sassu 1930 – Iulian I. Sassu, „Din etnografia satului Fântânelele (Inancișme)”, în *Analele Dobrogei*, nr. 1-12, 1930, p. 33-60
- Schmid 1920 – Cristóbal Schmid, *Genoveva de Brabante*, Biblioteca Ilustrada para niños, ilustraciones de J. Ortega Hernández, Madrid, [1920]
- Stanca 1941 – Radu Stanca, „Literatura de aventură și ‘Legea munților’ de Corneliu Axente”, în *Transilvania*, nr. 3, 1941, p. 227-229
- Șăineanu 1895 – Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, București, 1895
- Tatai-Baltă, Anghel, Totoianu 2022 – Cornel Tatai-Baltă, Călin Anghel, Radu Totoianu (ed.), *Colecția Sava Henția a Muzeului Municipal din Sebeș. 170 de ani de la nașterea artistului*, Cluj-Napoca, 2022
- Țarălungă 2012 – Ecaterina Țarălungă, *Enciclopedia literaturii române*, București, 2012
- Urechia 1928 – Nestor Urechia, *Robinsonii Bucegilor*, București, 1928
- Ursache 2019 – Petru Ursache, „Bucătăria vie (2)”, în *Bucovina literară*, nr. 1-3, 2019, p. 100-109
- Vasiu 1966 – Dinu Vasiu, „Picturi de Sava Henția din colecția fiicei sale Aurelia Vasiu”, în *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de artă*, București, 1966, p. 113-121
- Velichi 1979 – Constantin N. Velichi, „România în sud-estul Europei (1800-1912)”, în *România în sud-estul Europei. Culegere de studii*, București, 1979, p. 80-148
- Xenopol 1930 – A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, ediția a III-a, revăzută, vol. XIV, București, 1930